

Søskenparet – Fartein og Sigrid Valen

1. Innledning¹

Mange har et inntrykk av hvem Fartein Valen var. Fotografier eller bilder viser en person med sørgmodige trekk og et innadvendt kroppsspråk. Han formelig vender seg bort fra denne verden. Nålevende kan fortelle historier som sier noe om en mann som snudde seg vekk når han møtte folk på veien. Fartein var beskjeden i det offentlige rom; det være seg langs veien i Valestrand eller i konsertsalen. Han forteller selv: «De vilde fremkalde mig paa podiet, men jeg gjorde som jeg verken saa eller hørte»² Han sier også i forbindelse med konserten der hans Ave Maria ble spilt: «Jeg hadde plass øverst paa galleriet for at slippe å gaa ned og takke for applausen, desuten hadde jeg bare staaplass og vilde derfor ikke overvære hele konserten. ... da det var færdig var der først en lang stilhet (som talte mer end den voldsomste applaus). De vilde nok ha mig frem, men jeg blev paa min plass deroppe.»³

På samme tid er dette bare en del av et stort bilde der mange flekker, farger og konturer sier noe helt annet. Vi skal hente fram materiale som viser det og får fram trekk hos privatpersonen Fartein Valen. Det vil bidra til et sannere bilde av den store komponisten med så mange evner og store kunnskaper. Jeg har dukket ned i brever fra Fartein til søstera Sigrid og skal hente fram sider fra forholdet mellom søskenparet.

Brevskrivningen den gang er ikke noe vi driver med. Det er rett og slett fremmed for oss sms-mennesker. Vi sender avgårde en kjapp faktainformasjon eller et konkret spørsmål og henger kanskje på noe i innledning og avslutning.

Brevene den gang var kort og godt en fortsettelse av den sosiale samtalen. Tid og rom skyves til side, mens samtalen fortsetter. Spørsmål besvares; til tider leser vi dem mellom linjene. Vi får reaksjoner på scener, skildringer, gaver, etc. – og blir en del av den verden som er viktig for brevskriveren og som han/hun vil ta den andre inn i og formidle. Fartein skriver 30.10.1925:

¹ Dette er en bearbeidelse av et foredrag holdt fredag, 24.8.12, i Valenheimen under åpningen av Fartein Valen festivalen. Undertegnede er grandnevø til Sigrid og Fartein. Jeg er også hovedeier av Valenheimen og har ansvar for Fartein Valens etterlatenskaper. Denne relasjonen berører habilitetsspørsmålet. Jeg har vært veldig bevisst på det og tatt hensyn til det ved gjennomgående å la tekstene, det vil si Farteins røst, få tale. Har sitert mye. Det letter etterprøving og inviterer forhåpentligvis til å ta en titt, følge opp, justere og korrigere framstillingen.

² Brev fra 18.9.1932.

³ Brev fra 2.10.1934. Dette bildet dekker ikke Fartein helt i det offentlige rom. Under konsertene 9 og 10 mars 1931 da Pastoralen ble oppført, startet det slik: «jeg var ordentlig spændt paa søndag kl. 1 paa generalproven og hadde de værste anelser. Mest av alt ønsket jeg at jeg kunde ha en usynlighetskappe paa mig; saa jeg satte mig længst nede i salen bakom noen søiler. Hugo sat ved siden av mig. Saa begyndte stykket og orkesteret spilte aldeles vidunderlig i det rette tempo ... Da det var færdig vilde aplausen ingen ende ta. Og filharmoniskes intendant Berckenhoff kom til mig og sa jeg maatte frem. Men jeg vegret mig alt det jeg kunde, saa saa trak han mig til søileaapningen og der maatte jeg bukke for publikum. Efterpaa kom der saa mange mennesker til mig at jeg ikke kan regne op alle, selv folk som jeg aldrig hadde kunnet tro det om.» Neste dag tok det helt av. Fartein måtte fram og gikk fram: «Saa var det mandagen paa konserten. ... Da hadde jeg Magne med mig og han var saa søt, trykket mig forstaaende i haanden da han saa jeg var nervøs. Alle de andre var der ogsaa, selv lille Fartein. Jeg tror det gik endnu bedre paa selve konserten. Det mente Kielland ogsaa at det skulde bli bedre, jo mere orkestret hadde vært sig til stykket. Og saa blev det forlangt da capo, som jeg alt har fortalt, og jeg maatte frem paa podiet tre ganger med blomster og bukke.»

«Tusen tak for dit lange hyggelige brev; det er så gildt at faa dine brev, for jeg kommer med en gang hjem og ser alt levende for meg.» I et brev en drøy måned tidligere leser vi: «Jeg lo høit over scenen med Kari på trappen, beklaget bare at Magnhild ikke var tilstede saa hun kunde høre det.»⁴

Brevene fra Fartein til Sigrid strekker seg over de perioder der de to ikke bodde under samme tak. Det var da Fartein var i Oslo (1906-1909), i Berlin (1909-1915) – og i Oslo fra 1924-1938. Fra 1925 til 1938 da komponisten flytter hjem til Valevåg – er det over 500 brev⁵. Scenene skifter fort, og det er mange av dem. Her er

(1) takk for mottatt(e) brev: «Tusend tak for brevet, som jeg fik mandag, og for to pakker jeg har faat siden,» 12.9.1925;

(2) litt om helse og helbred: «Jeg haaber du maa være bedre av forkjølelsen nu,» 30.11.1929;

(3) om arbeidet: «Jeg arbeider litt før jeg gaar om morgenen og saa blir det litt om eftermiddagen og om aftenen. Jeg stræver nu med det allersidste av de to kinesiske digte, og endda det gaar med snegleskridt, saa gaar det da fremover og jeg tror næsten det blir det bedste jeg har skrevet. Jeg haaber du vil tænke paa mig undertiden,» 23.10.1926;

(4) besøk hos venner: «Fredag hadde hun (Agnes Hiorth) mottagelse for første gang i høst. Alle de vanlige kom der og vi hadde det saa koselig,» 20.11.1926.

(5) også om familien, fremfor alt søsteren Magnhild og hennes barn: «Nu har jeg netop hat spilletime med Magne. Da han hørte at Arne skulde spille med mig, blev han rent syk og maste saa længe at jeg maatte love at spille med ham ogsaa,» 20.11.1926.

(6) helt til slutt en varm hilsen i hvert brev, i kort form: «Din hengivne Fartein».

Vi inviteres til å sette oss ned og være med: «Så faar jeg begynde med begyndelsen av uken. Mandag aften var jeg paa visit hos Sandviks. Fruen hadde vært saa frygtelig syk ... , saa hun maatte holde diæt og saa daarlig ut. Jeg vilde gaa straks men de bad meg endelig om å bli,» 24.9.1932.

Det er som når en tilflytter inviteres til kveldsmat sammen med gjengen som har vokst opp sammen eller i hvert fall ikke så langt fra hverandre. Han/hun sitter der, kjenner på stemningen og får med seg en del, men er liksom utenfor når de snakker om personer og hendelser som en ikke har vært med på. Det blir også litt for slitsomt, ja litt uhøflig å spørre og spørre. I Farteins brev er vi som en tilflytter og vet ikke til tider hvem og hva det går om. Like fullt kan vi jobbe fram litt av bakgrunn og forutsatt kunnskap. Da åpner det seg en levende, spennende og fargerik verden, også en som viser en helt annen Fartein enn han langs veien på Valevåg eller på benken ved siden av søstera i hagen. Vi ser Fartein som en farsskikkelse som pulserer, tar del, griper inn, får med seg og gir herlige levende skildringer av små og store ungdommer. I familierommet, også blant nære venner, er det en sosial, engasjert og følsom Fartein vi møter.

⁴ Brev fra 18.9.1925.

⁵ Et eksempel, i året 1925 skriver Fartein til sammen mer enn 90 a3 sider til Sigrid. Ofte skrev han ett brev i uka. 15.3.1929 skrivet han: «Saa kjedelig at jeg ikke fik skrevet noget ordentlig brev i denne uke. Haaber ikke du blev lei over det.» Sigrid skrev flere enn han. Han takker til tider for hennes to brev, eksempelvis i brev fra 8.3.1930.

Nå til søskenparet; først skal vi se litt på felles skjebne; dernest presentere noen glimt fra den verden som Fartein ønsket å dele og trekke Sigrid inn i; så: Farteins øyne og hjerte mot heimen der vest, ganske særlig hans varme for og oppmerksomhet mot søsteren Sigrid. Vi begrenser oss i hovedsak til perioden 1925-1930, med andre ord til tiden i Oslo etter at mamma, Dorthea, døde i 2.8.1923 og Fartein året etter flytter til Oslo og bor fire år hos sin søster Magnhild sammen med hushjelp og omgitt av fem levende og krevende, store og små i fra alderen 6 til 20 år. Hennes sønn Mikael (1911-1920), også kalt Mikka og ektemann Axel Sendstad (i 1872-1922) var da gått bort.

2. Fartein og Sigrids felles skjebne

De to misjonærbarna hadde viktige barneår sammen på Madagaskar, nærmere bestemt på Masinandraina, en liten landsby som troner på en fruktbar, nesten litt paradisisk høyde. Der var Arne, deres far, lærer på presteskolen og Dorthea, deres mor, underviste prestekonene. Da familien reiste ut igjen etter to år hjemme (1887-1889), sto lille storesøster Magnhild, 9 år gammel, igjen på kaien og vinket. De to, Sigrid, nå som storesøster, og Fartein vokste altså opp sammen der ute.⁶

Arne og Fartein
Dorthea og Sigrid på
Madagaskar, rundt 1889

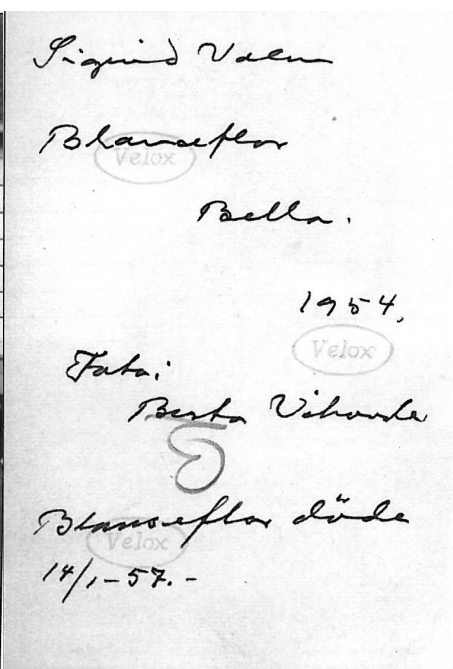
Da de kom hjem, Sigrid i 1894, de andre året etter, sto de to overfor en fremmed storesøster, men på samme tid søster!

Sigrid tok etter hvert – som sin søster - lærerskolen på Notodden, men praktiserte bare noen få år i Stavanger før hun i 1914 måtte gi seg av helsemessig årsaker. Med seg fikk hun en liten

⁶ Sigrid ble født 30. juni 1883; Fartein 25. august 1887 (i Stavanger).

sykepensjon. Hun flyttet hjem til Valevåg og ble der så å si sammenhengende uten nevneverdige reiser helt til hun døde i august 1970. Sigrid brant for misjonen, alle slags kristen foreninger fra pike- og gutte-foreninger til forening for Israelmisjonen, søndagsskolen, avholdssaka, slekta, lokal historie og sist og etter hvert aller mest, for Fartein, ja hun levde nærmest for han. Det var hennes kall i livet. Faren og mora hadde kall til misjon; Fartein til musikk og hun til omsorg for komponisten. Alle brant utrettelig for sin sak. Sigrid har etterlatt seg mange kilder av uvurderlig verdi for heimen i øvre Valo og for kunnskap om Fartein, komponisten og mennesket. Hun samlet mye og kastet ingen ting!

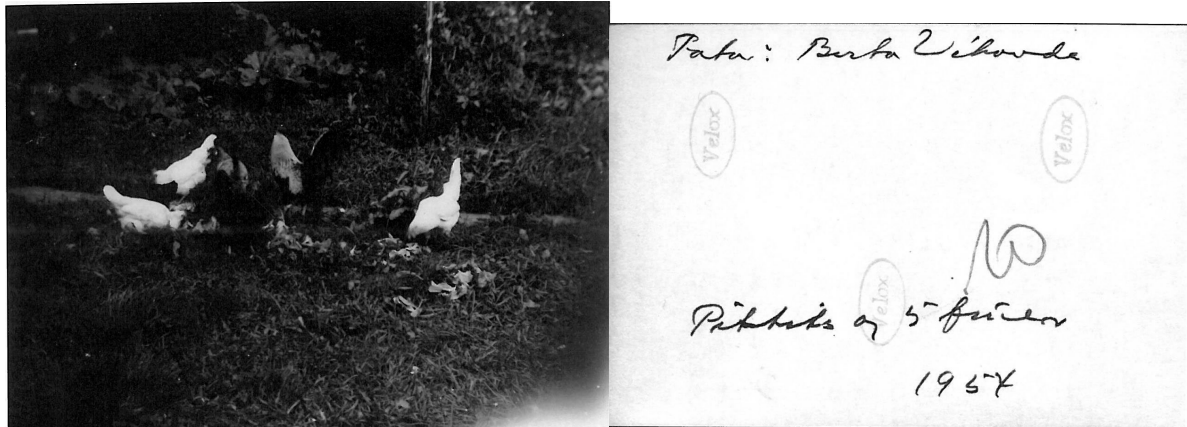
Sigrid var ikke sterk, verken fysisk eller psykisk. Det er mange vitnesbyrd om det i Farteins brev. Også Fartein var fysisk svak fra tidlig barndom. Det kommer også klart fram i brevene. Psykisk er de forskjellige, Sigrid sleit med nervene og fikk en varig knekk. Fartein står på hele livet. Begge er imidlertid sårbare og sliter til tider. Fartein reiste mye, mens Sigrid etter 1914 ikke reiste nevneverdig. Hun ble invitert til konfirmasjoner i Oslo⁷, til barnedåp i Stavanger, men dro ikke. Hun var ikke sterk nok. Fartein svarer slik på invitasjonen til barnedåpen: «Jeg tar imot den med takk, men moster kan nok ikke komme. Hun har saa vanskelig for aa reise fra Blanseflor og Pittits og Haldor og en høne som ruger egg⁸ .. o.sv. o.sv. og saa er det ingen aa faa til å være her mens hun er borte.»⁹

⁷ Sigrid ser ut til først å ha gitt positivt svar på invitasjonen til Magnes konfirmasjon. Fartein skriver 18.4.1929: «Magnhild syntes det var saa hyggelig at du vilde komme til Magnes konfirmation.» I brevet om konfirmasjonen til nevøen Magne sier Fartein blant annet: «Jeg har saa mange hilsener til dig: fra Nilsen, Ellen, Jetta. De spurte alle saa hjertelig efter dig og ønsket du var tilstede. De tænkte nok du vilde gjerne ha været der den dag,» 30.11.1929. Sigrid reiste åpenbart ikke denne gangen heller.

⁸ Disse to, Blanseflor og Pittits viser seg å være henholdsvis en hunkatt og en hane. På to bilder tatt i 1954 er det ene av en hane med fem høner; bakpå bildet står «Pittits og fem fruer». På det andre sitter Sigrid på trappa mot vest med to katter, en bak seg og en tett inntil seg som hun koser med. På baksiden står Blanseflor og Bella. Helt nederst: «Blanseflor døde 14/-57. De to bildene er fra Valenheimen. Vi har ennå ikke funnet noe som kan identifisere hvem Haldor er; mest sannsynlig er det en katt.

⁹ Fra udatert brev, men sannsynligvis fra slutten mars-april 1948 (dåpsdagen var 28.5.1948). Her forsvarer Fartein Sigrid – nærmest mot bedre vitende. For naboene var mange, bodde like ved og var titt og ofte i Valenheimen.

Altså: Sigrid og Fartein vokste opp sammen i Stavanger og på Madagaskar og de bodde under samme tak igjen i Valevåg fra 1938 til Fartein døde i desember 1952. Vi står overfor et søskenpar som er uløselig knyttet til hverandre med sterk omsorg og utrolig omtanke for hverandre. Deres felles kristne tro var også en kilde til nærhet og omsorg, styrke og håp.

3. Fartein forteller Sigrid inn i hans verden

Det er fremfor to verdener Fartein tar Sigrid med inn i; den ene (og som vi her har mest fokus på) er familien Sendstad i St. Olavs gt. 21b. Det andre er hans liv og kamp som komponist.

A. Inn i familien Sendstad

Et viktig samtaleemne mellom de to var søster Magnhilds barn. Fartein bodde nær dem i første Oslo tid (1906-09), sammen med dem og nær dem i den andre perioden (1925-38). La oss hente fram noen få scener eller filmsnutter.

10.06.1907 skriver Fartein om Dorthea, senere kalt Vesla, litt over ett år gammel:

«Hun er aldrig saa straalende, som naar hun faar noget at henge om halsen. Dette er jo hennes arv fra kvinden i allminnelighet og sin moder i særdeleshed.» Vi ser henne formelig for oss, kjenner også snerten i replikken vendt mot søster Magnhild.

Vi flytter oss så St. Olavs gate 21b og hører Fartein skildre Arne, nummer tre i søskenflokk: «Arne ... blitt en stor og pen gut, han er likeså høi som Olav nu, og staselig og vakker, til trods for den forhadte **stumpnæse**, som han har ærgret seg så meget over; men nu gir den ansigtet bare et pikant præg. Og snild og hyggelig er han ... (han) er en blanding av mand og barn,» 9.11.1925.

Skulkesyke

En liten måned senere tar han Sigrid med inn i denne herlige scene. «Magne og Fartein har vært hjemme et par dage for mavesyke men Magnhild hadde dem mistenkt for at være bare

skulkesyke og i den anledningen kan du tro Store-Olav grep inn paa virksom maate. Det var netop den dag de holdt på med julebaksten saa herrene hadde belavet seg paa riktig at delikaterere seg med julekaker og kommanderte Bjørg i øst og vest efter godter. Men da sa Olav, at naar de var saa syke i maven maatte de holde diæt og de fik ikke annen mat end melk og lof hele dagen, ogsaa til middag; det var en jammer og vrede og skjelding og smelding hele dagen, men Olav var ubønhørlig og mor var på kjøkkenet, saa hun fik ikke anledning til at ødelegge spillet, og nu er karene nok kurert for skulkesyke for lange tider. Bjørg og hele huset godtet seg kostelig og synes det var udmerket tilpas for de to smaa hustryannene. Men de vil ikke ha mere snak om den mavekuren.»¹⁰

To syke krabater

Jula nærmer seg og «smaaguttene» er syke. Han vil helst skåne Sigrid for dette «men jeg synes allikevel det er bedst at du faar vite det. ... Fartein ligger hjemme fordi doktoren frykter for giftfeber. Han er ellers kjæk, men han har hat adskillige smerter i kroppen ... men du ser han har skrevet et langt langt brev til dig¹¹ og et kort til Kari, saa værre er det ikke fat med ham. Vi har maattet binde dynen til sengestolpen fordi han er saa svær til at sparke av sig om natten. Derav skriver seg det gaadefulle uttrykk «jeg er bundet i sengen».

Dessverre er det ikke fuldt saa bra med Magne. Han ble bragt til kliniken lørdag til observation. Doktoren Wille som eventuelt skal operere ham vet endnu ikke om det er blindtarmen eller noget andet i veien. Men kanskje han skal opereres i overmorgen. Vi faar la alt staa i Guds haand og haabe det beste. En blindtarmoperation er jo næsten en dagligdags begivenhet nu – fortiden, men det er jo en alvorlig sak allikevel. Magne er selv saa freidig og kjæk; han skjønner jo heldigvis ikke hvor alvorlig det er. Jeg var og besøkte ham på klinikken søndag og da var han allerede blit dus med de to herrer han delte værelse med og den ene ertet han med en av søstrene, og søstrene var han alt bedste venner med. Han synes nok det hele er veldig interessant.»¹²

Plystring

Det er åpenbart en del andre utfordringer med de to minste guttene, Magne og Lille-Fartein. Plystring irriterer voldsomt. 20.11.1926 skriver Fartein: «Nu har jeg netop hat spille-time med Magne. Da han hørte at Arne skulde spille med mig, blev han rent syk og maste så længe at jeg maatte love at spille med ham ogsaa. Men nu har jeg jo et udmerket tak paa ham for plystringen, saa bare jeg ser paa ham holder han op.»

Det samme problemet er han inne på et halv år senere.¹³ Her forteller om en tur med Sinding¹⁴: «Bilene er hans største skræk likesom det er min. Og plystring er det værste han vet og det er min stadige kamp med smaaguttene. Jeg fortalte en liten historie som han moret sig over. En dag bemerket Magne og Lille-Fartein at jeg hadde saa meget graat haar, jeg svaret det kommer av plystringen, og da gjorde de store øine og sa ingen ting. Sinding lo hjertelig.»

¹⁰ 7.12.1925.

¹¹ I brev fra 10.10.1925 kommer Fartein inn på måten det skjer på. Han staver for lille Fartein som da var 6 år.

¹² Brev fra 15.12.1925.

¹³ Brev fra 4.4.1927.

¹⁴ Komponist Christian August Sinding, 1856-1951

Ligger våken

Fartein lever med nevøene. Han er veldig engasjert i skoleproblemene til Arne og Magne. De sliter og Fartein hjelper dem med latin, tysk¹⁵ og andre fag; time etter time.¹⁶ Onkelen bekymrer seg og ligger våken. 6.10.1930 skriver Fartein: «Han har det ikke let på skolen. Tysklæreren er saa slem mot ham, saa han holder ganske paa at miste modet. Det har han ikke fortalt hjemme, men lørdag aften fortalte han mig det, greit og usentimentalt. ... Jeg er glad fordi han er saa åpen mot mig saa faar jeg forsøke at ordne det saa godt jeg kan for ham. ... Nat til søndag da jeg ikke fik sove efter Magnes fortællinger, hørte jeg regnet piske mot ruten hele tiden og det minnet mig om Vestlandet.»

Til tider mister han tålmodigheten og en drøy uke senere refererer han denne klare melding: «Men nu faar du sandelig øve dig ogsaa den late slamp du er.»¹⁷

Det sterkeste budskap om empati og nærhet til de to nevøene, får Sigrid noen måneder senere. «Naar disse to guttene faar eksamen skal jeg bli meget gladere enn over alle mine gode kritiker til sammen.»¹⁸

Han kjenner det gjør vondt om de skulle stryke; og motsatt, om de skulle stå ville han oppleve en utrolig glede. Sigrid fikk med seg hvor engasjert han var. Hun visste at det gikk sterkt inn på han når kritikerne hamret løs på musikken hans, også hvor glad han ble når han fikk gode kritikker.¹⁹

«Ut og drikke øl»

Onkelen er også på andre arenaer og oppdrar nevøene. I et brev fra 17.9.1931 skriver han: «En aften i forrige uke kom han (Magne) innom, da var han rigtig søt og blid, men saa vilde han at vi skulde ut og drikke et glas øl. Han vidste jo jeg ikke kan utstaa øl for mit bare liv, men jeg skulde vel ta kaffe og han være voksen og ta øl. Jeg svarte at for det første visste han at jeg ikke drak øl, for det andet hadde jeg lovet hans mor at jeg aldrig skulde la guttene drikke øl naar jeg var sammnen med dem på restarurant. Men mor behøvet ikke at få vite det; Jeg trodde nærmest han sa det paa erting, saa jeg slo det hele hen i spøk og sa, at det maatte være en nydelig onkel de hadde, som skulde gaa på rangel med sine nevøer. Saa gik vi ut, han for at gaa hjem og jeg til min aftentur på bryggen. Nu maatte han gaa pent hjem sa jeg. Jeg saa nok han ble litt snurten, men saa avtalte vi at han skulde spise aftens hos meg næste dag, lørdag.»

På turer sammen

Vi ser en onkel som lever med, bryr seg og griper inn i de unge nevøenes liv og verden. De gikk turer sammen, var på konserter og koste seg på restauranter, fremfor alt Theatercafeen.

¹⁵ Jf. Brev fra 12.6.1929.

¹⁶ I brev fra 12.6.1929.

¹⁷ I brev datert 14.10.1930.

¹⁸ Brev fra 17.2.31.

¹⁹ I et brev fra 24.3.1931 skriver han: «Naar jeg tænker paa alt som er sket siden disse sidste 14 dager, saa synes jeg næsten ikke jeg kan tro det. Hele min stilling er totalt forandret. Det er nu fuld anerkjendelse paa alle hold. Og jeg som hadde indrettet mig paa det helt motsatte for resten av livet. Jeg er virkelig saa glad og taknemmelig, for det har ikke bare været saa let bare at møte denne iskulde og aapne og dulgte foragt uten at miste motet. Menneskene trænger kanske litt solskin indimellem. Men det er sandt: "Gottes Zeit ist die allerbeste Zeit."»

Han tar dem ut i den store verden og åpner mange dører for dem til kulturens, ja fremfor alt musikkens verden. «I forgaars hadde jeg visit av Magne og saa spaserte vi en deilig tur sammen. ... Plutselig er interessen for litteratur og musik vaaknet hos ham og han spør mig ut om de store musikere Bach, Mozart o.s.v og om Goethe, Shelling, Keats - Det var vaare samtaleemner på turen.»²⁰ Onkelen opptrer i roller som minner om farsrollen. Sigrid blir formelig med inn i St. Olavs gt. 21b og livet sammen med små og store der.

Han tar henne også med på møte: «Søndag gik vi (Fartein og nevø Magne) sammen i Albert Lundes forsamlingshus for at høre en kvindelig amerikansk missionær tale. Jeg skulde ønske jeg hadde kunnet referere hele den talen for dig; det er noe av det mest gripende og aandfulde jeg har hørt. Det er to amerikanske damer som bare reiser rundt dels paa misjonsmarken dels hjem for at styrke arbeiderne, hvad de synes at ha faat en særlig naadegave til. – Onsdag skal Magne tale for første gang i sit liv. Han og en kamerat skal avlægge et litet vitnesbyrd i en ungdomsforening. Hvis dette brev kommer inden onsdag aften, saa maa du tænke paa ham.»²¹

Julaften

Selv om Fartein ønsket aller mest å feire jul der vest, ble det flere julefeiringer i Oslo, mest på grunn av lite penger. Til Sigrid forteller han levende om julaften 1927: «Vi hadde det rigtig koselig endda jeg fik mine to livretter: melkesuppe og lutefisk; men jeg skyllet dem tappert ned²² og Arnes vitser likesaa. Efterpaa gik vi rundt juletræet men Lille-Fartein var saa utaalmodig efter at faa dele ut alle pakkene som laa under træet, at han protesterte mot at synge alle versene paa julesalmene. Saa blev der utdeling og der var mange pussige overskrifter. Arne og jeg skulde gi mor et par hansker sammen og vi pakket hver hanske i en pakke for sig. Først fik hun en pakke hvorpaa der stod Til mor fra Arne. Hun aabnet den og stor var hennes forbauselse da hun bare fandt en hanske, hun lette overalt for at finde maken – og Arne og jeg godtet os ordentlig, indtil den andre pakke kom og løste gaaten. Stor jubel vakte en pakke hvorpaa der stod Gentleman Arne V. Sendstad. Det var et skjærf, og en anden pakke hadde paaskriften Forretningsmand A.V.S (det var Gjerløws bok Store forretningsmænd.) Du vet jo at dette er de titler Arne gir sig selv. Jeg fik ogsaa en liten mus, som siktet til en gang jeg vækket Arne for rottene som rumsterte i spisestuen – dette har det været vitset om i det uendelige. Det vakte naturligvis stor jubel men giveren fandt den i sin egen seng om aftenen. Ellers gik aftenen som vanlig; men jeg tænkte stadig hvordan mon de har det der vest.»²³

Et par herlige historier til: «Lørdag spiste Magne aftens i min pension. Han gruet saa svært for at gaa ned til spisesalen og sa: æsch, onkel F, at du skulde lokket mig til dette». Han merket nok ikke alle de beundrende blikke som fulgte ham fra gamle og unge damer (men jeg gjorde det og moret mig kostelig over det). Jeg spurte om han hadde spist sig mett. Aa nei, det hadde han ikke turdet. Jeg sa, det hadde jeg forutset, og trak frem en stor pakke med bløte kaker. De

²⁰ Brev fra 8.5.1931.

²¹ Brev fra 13.11.1933.

²² Magne forteller litt annerledes i sine Memoarer: «En gang var han hos oss julaften. Vanligvis reiste han hjem til Valevåg. Men jeg husker enda at han nektet å komme til middagen før lutefisken var fortært og alt båret ut. Det var fullstendig hans overmann. Først når ribba og pølsene ble servert kom han,» s.63.

²³ Brev fra 7.1.1928.

gikk ned i ham alle sammen og til dem drakk han deilig kirsebærsaft, som jeg hadde faatt av Dagny Knutsen. Saa pratet vi hyggelig baade spøk og alvor ...»²⁴ Sigrid smiler nok!

Sigrid får også med seg en utfordrende situasjon for Fartein. « ... vi spaserte alle tre (Arne, Magne og Fartein) en liten tur sammen paa bryggen. ... begge brødrene var paa saa glimrende humør ertet mig og forlangte at jeg skulde sige hvem av dem som hadde de peneste nye klær. Jeg reddet mig ved at sige, at jeg synes Magnes var penest, men at jeg vilde ha maken Arnes hvis jeg skulde ha klær selv.»²⁵ Sigrid ser sikkert dette som en klok salomonisk løsning.

B. Fartein forteller Sigrid inn i sin kunstnerverden – og trenger henne der.

Det som ofte tar mest plass i Farteins brev, er hans liv som komponist. Han har også mye å fortelle om møter og samvær med gode kunstnervenner.

Litt brydd forteller han til Sigrid om ros. «Forrige søndag var jeg atter hos Halvorsens²⁶ og da talte Haldis ogsaa om Mignon²⁷; hun hadde villet telefonere, men saa vilde hun vente til jeg kom. Hun vilde bare sige mig noget hun var kommet til at tænke. Min musik var saa som man tænkte sig musik i drømme, eller naar man tænkte sig musik i underbevidstheden, og Leif hadde sagt, at det syntes han ogsaa. Desuten hadde Leif sagt en dag: “de andre komponistene her hjemme kommer hundrede meter o.s.v. og da er de fornøiet men Valen tar aeroplan og kommer forbi dem allesammen.” Det er rent flaut at fortælle det, men jeg gjør det bare til dig, ikke fordi jeg lægger noget i det men fordi det er en liten opmuntring.»²⁸

Fartein er ofte sammen med kunstnervenner og trives der. «En aften efter en koncert traf jeg Monrad Johannesen²⁹ og han bad mig følge med til en frk Hiorth³⁰, en malerinde jeg var sammen med hos Monrad Johannesen anden pinsedag ivaar. Hun har mottagelse paa sit atelier hver anden torsdag. Holm³¹ var ogsaa med og der traf vi en hel del unge kunstnere og kunstnerinder. Traktementet var ganske enkelt: en kop kaffe, og litt wienerbrød og kaker, men det var saa hyggelig at træffe fine kultiverte mennesker, mer avdæmpet end de pleier at være herinde i Oslo. Ved 12 tiden brød man op. Jeg traf blandt andet Jacob og Else Kielland³², barnebarn av Alexander Kiellands bror, presten i Stange. Det er jo morsomt at træffe nogen kunstnere, ifjor var det saa ensomt herinde.»³³

²⁴ Brev fra 6.2.1934.

²⁵ Brev fra 8.5.1934.

²⁶ Leif Halvorsen (1887-1959) var fiolinist, dirigent og komponist.

²⁷ Det dreier seg om Valens verk: Mignon. Zwei Gedichte von Goethe for sopran og orkester. Dedisert til Haldis Halvorsen. Hun var sangerinne og gift med Leif Halvorsen. Jf. Tjøme, 2012, 248,385f. Sopranen Haldis fikk æren av å urfremføre dem (2.5.1932).

²⁸ Brev fra 18.9.1925.

²⁹ David Monrad Johansen (1888-1993) var komponist.

³⁰ Agnes Hiorth (1899-1984) er kjent som portrettmaler i sær og malte blant annet en rekke representasjonsportretter av kongefamilien.

³¹ Hans Henrik Holm (1896-1980) var en norsk lyriker.

³² Else Christie Kielland (1903-1993) var en norsk maler og tekstilkunstner.

³³ Brev fra 4.10.1925.

En som stor han nær var komponist Sinding. «Jeg hadde vist Sinding³⁴ mine ting fra isommer og jeg skjønnte han var veldig imponeret, skjønt han sa at han var altfor gammel til at forstaa den nye musik. Han skjønnte nok der var en mening i det, men hadde levet sig saan i den gamle maate at føle paa, at [han] ikke kunne sette sig ind i det nye. – “Men det er ialfald musik, som ikke er skrevet før” sa han og slo i bordet. Og jeg var den mest radikale og revolutionære av alle norske komponister. Og saa omfavnet han mig med taarer i øinene. Augusta var ogsaa henrykt, hun fortalte han hadde sagt til hende at Valen er en stor filosof, men der skal en veldig intelligens til for at følge ham. – Idag (søndag) var jeg hos dem til middag og hadde det saa hyggelig; det er synd at han er saa døv.»³⁵

I mit sidste brev glemte jeg vist at fortælle om mit møte med Dagny Knutsen³⁶. Jeg traf hende paa Joronn Sitje's utstilling (om hende skal jeg fortælle siden). Dagny var saa umaadelig elskværdig saa jeg glemte ganske alt vaart mellemværende. Nu var hun saa ivrig efter trioen; men jeg har jo desværre manuskriptet i London. ... Jeg er jo svært spendt paa hvordan det gaar, men vi maa nok belage os paa skuffelser. Nok av det: Dagny var nu umaadelig ivrig efter at spille mine ting; hun holdt paa at indøve violinsonaten, som hun var veldig betat av. Hun fortalte at hun hadde faat maleren Henrik Sørensen³⁷, du har hørt om ham, paa besøk og da hadde hun maattet spille for ham hver note hun hadde av mig. “Dersom De ikke spiller Valen og Reger, slaar jeg haanden av Dem”, sa han. Og saa hadde han talt om forskjellen mellem et geni og et talent; et geni var besat. “Valen er besat”, hadde han sagt. Synes du jeg bør føle mig smigret. – Jeg skulde komme og besøke hende ute paa landet hvor hun bor og høre hendes program. Hendes mand var ogsaa saa begeistret for min musik, fortalte hun. – Du kan tro Joronn Sitje's bilder var merkelige. Hun er en ganske ung malerinde, som har utstilling nu, mest religiøse bilder, hendes farver er det skjønneste man kan tænke sig, men hun vækker veldig opsigt og forargelse. Hun er en god ven av Hugo, og er litt paavirket av ham, de er ialfald sjelsbeslegtede. En aften var jeg sammen [med] Joronn Sitje³⁸ og hendes mand Gundersen ute hos Hugo og Elna. Du kan tro de var søte og hyggelige; hun var saa enkel og beskeden, og talte med saadant hjertelag om to gamle malerinder, som aldrig var naat frem til anerkjendelse. Det vidnet saa fordelagtig om hendes selv. Hendes mand er uten stilling nu, men han var i et automobilfirma og er utlært chauffeur og jeg kjørte med dem i bil hjem. Da han hadde sat fruene av hjemme kjørte han videre med mig og da fortalte jeg ham hvor godt jeg syntes om hans frues bilder. Jeg syntes det var rent flaut at sige det, men jeg skal sige det kom vel med; han var rent bevæget og [sa]: “Det var glædelig, det skal jeg fortælle Joronn, det vil hun glæde sig umaadelig over”. – Hun var blit saa skrækkelig nedrakket av Kristian Haug, malernes Per Reidarson, og det hadde hun tat sig nær over.»³⁹

³⁴ Christian August Sinding (1856-1941) var en norsk komponist.

³⁵ Brev fra 24.10.1925.

³⁶ Dagny Knutsen (1890-1964) var pianist.

³⁷ Henrik Ingvar Sørensen (1882-1962) var en norsk maler. Han var av de ledende kunstnere i sin generasjon, både som utøvende kunstner og som ideolog.

³⁸ Jf. Tjøme, 2012, s.264ff, 664. Joronn Sitje (1897-1982) var en norsk kunstmaler, kjent for sine fargesterke bilder fra sin tid i Kenya. Sitje var gift med Fridtjof Georg Lous Mohr (1888–42), som var bror til Otto Lous Mohr (1886–1967) og Hugo Lous Mohr (1889–1970).

³⁹ Brev fra 30.10.1925.

Før konserter eller noe han gruer spesielt for er han takknemlig for at Sigrid tenker på han. «Om et par timer skal konserten være. ... Det er saa hyggelig at vite at du tenker paa mig.»⁴⁰ Etter de vellykkede konsertene 8. og 9. mars 1931 der Pastoralen ble spilt, skriver han: «Jeg ønsket du kunde være paa koncerten, men jeg følte du tenkte paa mig, og det gav mig slik styrke.»

Når han sliter med strykekvartetten, ber henne tenke på han. «Det gik en hel uke før jeg fik tak paa finalen til kvartetten [nr. 2], men nu tror jeg den er begyndt at løsne paa sig og begyndelsen er ikke saa gal. Du maa tænke paa mig. Jeg vilde saa gjerne faa den til. Jeg tror de to første satsene er ikke saa værst. Det skal være din strykekvartet, det er ganske bestemt.»⁴¹ Uka etter kommer samme henstilling, «Du maa tenke paa mig».⁴² Og like før jul enda en: «Nu er jeg kommet saa godt i gang med den nye motetten over Salme 45. Du maa tænke paa mig.»⁴³

Fartein sender også Sigrid en stor takk for hennes omtanke: «Tusend tak fordi du har tænkt paa mig i denne tid; jeg har fatt saan styrkelse av det.»⁴⁴

De to er i hverandres tanker hver dag. «Jeg er saa taknemmelig fordi du tænker paa mig; vedbliv med det, jeg trenger det saa saare. Og jeg tænker ogsaa paa dig hver dag, især hver aften naar jeg gaar paa bryggen, og saa blir jeg saa rolig, for os begge. Gud skal hjælpe i hver nød.»⁴⁵

4. Farteins omsorg for Sigrid (og så litt om hennes for han)

I mange brev begynner Fartein etter å ha takket for brev med å kommentere Sigrids helse; ofte er hun syk, forkjølet eller noe annet,⁴⁶ noen ganger melder han om glede over å høre at hun er blitt bedre,⁴⁷ ja at hun har det bra⁴⁸ og er ved så godt mot,⁴⁹ andre ganger oppfordrer henne til å reise bort til venner og kjente.⁵⁰

Fartein bryr seg og følger opp Sigrid. Fra Oslo skriver han 10.6.1907: «Klimaet på Vestlandet passer kanskje ikke for dig ... Jeg haaber det fremdeles går framover med din helbred. Kjærlig hilsen Fartein.» Femte mars 1929 sender han dette: «Jeg undres paa hvordan du har det; haaber ikke du er syk. Det er trist vi skal være saa langt borte fra hverandre. Jeg tænker ofte det maa være ensomt for dig. I det sidste har jeg tænkt paa hvor hyggelig det maatte være for

⁴⁰ Brev fra 21.10.1930.

⁴¹ Brev fra 22.4.1931.

⁴² Brev fra 29.4.1931.

⁴³ Brev fra 8.12.1931.

⁴⁴ Brev fra 9.10.1933. Jf. også brev 9.1.1934.

⁴⁵ Brev fra 20.10.1931.

⁴⁶ Jf. brev fra 10.6.1907.

⁴⁷ Jf. brev fra 25.9.1906; 17.1.1910.

⁴⁸ Jf. brev fra 18. og 24.10.1925.

⁴⁹ Jf. brev fra 7.12.1925.

⁵⁰ Jf. brev fra 12.9.1925.

dig om du hadde en radio; baade at kunne høre gudstjeneste, litt god musik og et godt foredrag især de lange kveldene.»⁵¹

Kritisk for Sigrid i Stavanger

Det er fremfor alt to perioder som er kritiske for Sigrid. Det er de årene hun som voksen og utdannet lærer er i Stavanger, fra 1910/11 til 1914. Da skjer det mye. Hun får ikke den jobben hun søkte på. Det går sterkt inn på henne.⁵² Hun opplever å ha et forhold, kanskje mest et avstandsforhold til en ung prest, som plutselig ikke blir noe fordi det blir kjent at han har forlovet seg.⁵³ Dette går enda hardere inn på henne. Sigrid trives heller ikke som lærer. Hun forteller åpent til Fartein om det vonde og vanskelige.⁵⁴

Når hun attpåtil ikke trives i byen, blir det slitsomt og tungt for Sigrid. Fartein prøver å oppmuntre: «Jeg kan godt tenke at du maa føle dig ensom i en by som Stavanger, der er noget av det mest aandforlatte jeg kan tenke, men ved du, menneskene er fuldstændig ligedan enten de vandrer på «Løkkeveien» eller «Tauenzienerstrasse». – Du skulde aldrig bryde dig om hvad de taler; de er smaalige allesammen og hvis de finder noget som de ikke kan maale med sit eget millimeter-maal, saa blir de naturligvis opbragte. – Jeg glæder mig til vi skal faa være sammen, der blir vel en del snak om mig ogsaa, men naar vi er flere om at staa imod saa skal det ikke blive saa farlig. – Tænk hvilken hygge naar vi skal faa drikke kaffe sammen eller naar vi ikke skal behøve at være alene om aftenen. Jeg tænker ofte på det henede.»⁵⁵

Vansker etter 1924

Sigrid må slutte som lærer – og vender tilbake til Valevåg i 1914.⁵⁶ Livet er ikke så verst i årene som kommer fram til 1923 sammen med mora Dorthea, og etter hvert, fra slutten av 1915, Fartein. Situasjonen endrer seg radikalt i løpet av 1923 og 24. Dorthea dør 2.8.1928. Med det faller hennes pensjon bort. De to i Valenheimen har da lite å leve for. Fartein flytter til Oslo høsten 1924, mens Sigrid blir boende.⁵⁷

Det går ikke lenge før det kommer innspill fra de to i Oslo. Magnhild vil at Sigrid skal komme østover.⁵⁸ Fartein er helt konkret: «For min del kan du faa mit værelse nede til at ligge i og der er jo den luneste delen av huset. Saa jeg synes det er en god ordning⁵⁹ og det synes Magnhild

⁵¹ Brev fra 5.3.1929.

⁵² Jf. brev fra 17.1.1910.

⁵³ Jf. MV-S's memoarer, s.65f. Magne viser til Magnhild som skal ha fortalt det.

⁵⁴ Jf. brev fra 17.11.1910.

⁵⁵ Brev fra 15.5.1911.

⁵⁶ Det siste skriv (i dette tilfelle et kort) med adressen i Stavanger (Oscars gt 73, Stavanger) er datert 27.3.14.

⁵⁷ MV-S skriver i sine memoarer at onkelen flyttet inn i St. Olavsgt 21b høsten 1924. «Han måtte få en start. Skulle han klare det, måtte han ha et sted å bo, et sted å undervise elever. Hjemme i St. Olavsgt var det to entre-dører. Opprinnelig var det vel bygget som legebolig. Den ene døren førte inn på venteværelse, den andre rett vis a vis - til leiligheten. Onkel Fartein fikk det som var tenkt til venteværelse. Mor møblerte det koselig. Og han hadde det greit.» ib., s.61.

⁵⁸ «Min mor ba dem komme. Hun sa at hun trengte en til å se etter på Herremyr. Og så hadde min bror Fartein så godt av å få være på landet en vinter før han begynte på skolen. Mor kamuflerte dette godt. Vi barna trodde faktisk at hun ville ha hjelp på Herremyr. Men den egentlige grunnen var at det var moster som trengte hjelp. Hun fikk det av sin søster. Og mor gjorde det slik at det var hun som takket,», ib., s.61.

⁵⁹ Uklart hva som står; bane/bra (ordning), 10.10.25.

også».⁶⁰ I begynnelsen av brevet viser han at mange bryr seg og vil at Sigrid skal komme østover: «Magnhild har vært på Herremyr. Alle spurte etter Sigrid ... også om hun ikke kom snart ... Lille Fartein – skriver til Moster (Fartein staver det for han), ogsaa han ønsker at hun skal komme.»⁶¹

Fartein vet at Sigrid sliter – og er direkte, sjelesørgerisk og omtenkstom: «Jeg haaber du har det godt og ikke har nogen ubehageligheter paa nogen maate. La ikke noget leit faa sætte sig fast i sindet, men søk likesom hverdag at glæmme og tilgi alt før du gaar i seng. Gud vil nok hjælpe dig til at overvinde alt. Tænk bare at alt ondt er overvundet i Jesus Kristus. Det er en saa stor tanke. Jeg skal tænke paa dig hver dag; det gjør og har jeg nok gjort som du selv vet, haaper du gjør det samme. – Om der er noget leit med Kari⁶² og saant, saa husk paa at se det under evighetens synspunkt, saa blir det lidet, selv om det kan være utaaeligt og uutholdeligt i øieblikket.»⁶³

Økonomi

Spørsmålet om penger kommer opp tidlig. Sigrid har lite å leve av. Dette behandles i en rekke brev.⁶⁴ Fartein skriver: «Magnhild skrev til dig angaaende pengene. Naar du nu har faat de 40 fra mig og 50 fra Magnhild saa greier du dig kanske med det første saa du slipper at ta penger ut indtil oktober; kunde du det saa var det jo heldig men ellers maa du sende nøglen til ditt pengeskrin, for Magnhild vet ikke hvor nøglen er, og uten bankboken, som er i skrinet faar hun ingen penger. Du kan om du vil sende nøglen rekommandert i et bank-brev. Dette sa Magnhild til mig sidst hun skulde skrive skrive til dig, saa jeg har levet i den tro at du har faat beskjed om det. Nu hører jeg til min forskrækkelse at hun har glemt at skrive til dig om det hele. Derav skjønner du at vi ikke har sendt flere penger,» 12.9.1925.

Fartein blir utålmodig og fortsetter mindre enn en måned senere: «Magnhild skal sende pengene og dine andre ting straks, jeg skal sørge for aa mase på hende.»⁶⁵ Men Magnhild er imot at Sigrid skal tappe bankkontoen. «... hun har saa imot at du skal ta bankboken i Stavanger, for de pengene skal du ha en gang det kniper. Jeg har faat indstændig paalæg om at skrive dette til dig. Du skjønner det er diktert av omhu for dig fra hendes side.»⁶⁶

Det er trangt for Sigrid. Det nærmer seg jul og Fartein skriver 20.11.1925: «Magnhild siger at vi skal sende nogen smaating som du kan ha til gaver til julegjestene. I samme brev kommer det fram at Fartein også har lite penger. «Jeg skulde ønske jeg kunde titte indom (dvs. til de to i Valenheimen). Akk det blir nok dessværre ingen reise for mig til jul, ene og alene av pengehensyn. Hadde jeg hatt penger, saa skulde jeg ikke ha betænkt mig et øieblikk. Jeg synes det er saa saart at dere skal være derborte alene. Men jeg har jo hat en eneste elev i hele

⁶⁰ Brev av 10.10.1925.

⁶¹ Brev av 10.10.1925.

⁶² Hushjelpen eller pigen som de kalte henne.

⁶³ Brev fra 9.11.1925.

⁶⁴ 12.9.1925; 18.9.1925; 10.10.1925; 7.12.1925; 2.10.1926; 9.10.1933 (vil hjelpe, men kan ikke nå); 19.12.1933 (sender 20, «jeg haaber det kan være en liten hjelp i jule-utgiftene»); 24.10.1934 (50 kroner til vinterkåpe).

⁶⁵ Brev av 10.10.1925.

⁶⁶ Brev av 20.11.1925

høst saa jeg har maattet bruke stipendiet, og 125 kr her i byen kommer man jo ikke langt med. Gud give at det maa bli bedre ... »⁶⁷

Uka etter kommer en liten gladmelding fra Fartein: « ... nu er det saa heldig at jeg fik 50 kr aldeles uventede. Det var Dr. Roedes' bror Halfdan. ... Og derav sender jeg deg halvdelen, 25 kr i morgen ved postanvisning, for jeg hadde saa liten tid i dag,» 28.11.1925.

Fartein følger opp litt nærmere jul (7.12.1925): «Jeg skulde bare ønske jeg kunde ta mig en tur hjem til jul; jeg vilde intet heller, men uten det sker et litet under kan jeg nok ikke gjøre det dessverre. Hvad pengene angaar saa kan du ta rolig imot dem, for naar det er penger jeg selv har faat saa er det intet offer at gi dem bort. Jeg beholdt halvdelen netop for at kjøpe nogen smaating til barnene her fra oss to, saa den ting trænge du ikke at bekymre dig over. Jeg skal faa Dorothea til at hjelpe meg, for hun er saa flink; jeg gaar forresten og tenker ut forskjellig, når jeg gaar i byen.»

Julepakken

Det sendes ogsaa en innholdsrik julepakke til de i Valenheimen (Sigrid og hushjelpen Kari) og barna i fetter Eriks hus⁶⁸ som ligger like nedenfor. Fartein gir sine meldinger: «De pakkene som det staar navn paa maa ikke aapnes før julaften. Det er ogsaa en stor pakke til med frotterhaandklæ (8) der tre til dig og en hver til Kari og gjentene saa er det forskjellige godter og andre varer; alt dette er fra Magnhild. Men den lille haandvæsken, som ligger inde i kofferten er til dig fra mig. Jeg tænkte du kunde trænge en saadan, og du maa ikke være forskrækket for den er utrolig billig. Dessuten er der en liten pakke til smaa-ungene dernerde og litet slips til Ola fra oss to. Han maatte ha litt ekstra for alle sine tjenester synes jeg. Saape-esken er fra Magnhild til dig,» 15.12.1925.

Dette skjedde samtidig som de to minste, Magne og Lille-Fartein, var alvorlig syke; den første på sykehuset med mulig blindtarm operasjon; den andre med symptomer på giktfeber. Selv om det var slik, fikk Fartein avgårde denne store og rikholdige julepakken.

Ikke lenge etter var det hans tur til å bli skikkelig syk. Etter 14 dager er han på beina og skriver omgående til Sigrid: «Du er sikkerlig aldeles forfærdet over mig som ikke har latt høre fra mig verken før eller efter jul. I dag er jeg for første gang oppe etter at ha været i seng næsten 14 dage. Det har været en voldsom forkjølelse eller kanskje influenza med hoste, inflammationer i hals, næse og svælg og voldsom hodepine. Jeg var saa ulykkelig over at jeg ikke fikk sendt en hilsen til juleaften. Min eneste trøst at pakken var kommet frem, saa du i alfald vidste at vi ikke hadde glemt dig,» 29.12.1925.

Sjette februar året etter skriver Fartein: «Magnhild siger det er all right med reparationerne. Du skjønner det var ikke derfor vi sendte pengene, men for at du skulde slippe at ta ut av banken. Det er vel bedst at begynde at male saa snart som mulig.»⁶⁹

⁶⁷ Brev av 20.11.1925.

⁶⁸ Erik Valen overtok gården da Fartein sa den fra seg den i 1916. Da ble Valenheimen skilt ut.

⁶⁹ Brev fra 6.2.1926.

Situasjonen var nok den at Fartein ga de få gangene han hadde noe å dele, mens Magnhild ser ut til å ha fulgt opp nokså regelmessig med penger⁷⁰ og annet som trengtes til huset der vest.⁷¹

Begge to sender

Sigrid på sin side skrev masse brev med omsorgsmeldinger og konkrete helseråd, samt pakker til Fartein. Det var sko, underbukser, [strømper og roser](#). Fartein takker og bukker: «Tusend, tusend tak; de (strømpene) var virkelig storartede; jeg er saa henrykt over dem, for jeg er meget varmere på føttene i hvite end i sorte strømper,» 20.11.1925. Året etter takker han for nye strømper: «... de laa på bordet just nu da jeg kom fra biblioteket. De ser præktige ut.»⁷² Den 12. jan 1932 melder han pass: «Jeg behøver ingen flere stømper foreløpig tusen tak.

Roser satte han ekstra pris på, og Sigrid sendte store pakker med roser flere ganger. I desember 1926 skriver han: «Tusen tak for roserne, som kom idag. De var aldeles friske da de kom og jeg blev aldeles rørt da jeg saa dem. En mild duft bredte sig i værelset da jeg aapnet pakken. Jeg tænkte straks jeg maatte dele litt med Sinding og Augusta og saa tok jeg en del av dem og gik op til Grotten. Du kan tro de blev glaade begge to, da de saa blomstene. “Herre Gud,” sa Sinding “der vokser de ubekymret videre om vinteren bare til Guds ære. Jeg blir rent stille, naar jeg ser dem.” Han hadde taarer i øinene.»⁷³ Noen år senere deler også Fartein ut roser, samtidig som han får en skikkelig opptur når roseduften fra hans hage fyller rommer. «... da jeg kom hjem laa pakken med rosene paa bordet. De var saa friske som om de hadde været plukket samme dag. Før middag tok jeg noen med til Augusta som sitter syk i sin stue, og ikke kommer ut, og hun blir saa straalende glad og jeg har de hjerteligste og varmeste hilsener med tilbake til dig. Endnu har jeg en saa stor deilig buket paa bordet og der er den fineste rose dufte i værelset. Det er ganske rørende at tænke paa at de har vokset i min have, og tusend tak skal du ha.»⁷⁴

Også Fartein kunne sende klær: «jeg (har) bedt Dorothea kjøpe for mig noget uld-flanel, som du kan bruke til [natkjole](#).»⁷⁵ I samme sending legger han med «en pakke [fosfo-ferrin](#).»⁷⁶ Det er åpenbart en styrkemedisin som han sender og nevner flere ganger til Sigrid. «Jeg håber du maa være bedre av forkjølelsen nu. Kanske du burde ta noe styrkende f.eks fosfoferrin. Det er merkelig hvor snart man merker virkningen av den; jeg kjøpte en æske for noen dager siden og synes allerede jeg føler meg meget mindre slap.»⁷⁷

⁷⁰ Jf. MV-S' Memoarer, s.66. «... mor meget tidlig begynte å sende moster regelmessig hundre kroner i måneden. Hun var redd de ikke hadde nok. Og typisk for henne – hun fortalte ikke dette til noen av oss barna før etter mange år.»

⁷¹ Fartein skriver den 24.9.1932: «Hun (Magnhild) fortalte at hun hadde skrevet til dig og sendt dig kaapen, men hun ville ikke sende brænde-apparatet med for ikke at krølle vinterkaapen; men baade apparatet, et malerskrin og papir skulde du faa de første dager av neste uke.»

⁷² Brev av 29.11.1926.

⁷³ Brev fra 11.12.1926.

⁷⁴ Brev fra 23.9.1933.

⁷⁵ Brev fra 2.10.1926.

⁷⁶ Brev fra 2.10.1926.

⁷⁷ Brev fra 30.11.1929.

Rundt år senere kjøper han større mengder og sender vestover. «I dag kjøpte jeg tre æsker fosfo-ferrin og tre glas acetyl-salicyl; den ene av fosfo-ferrin æskene kunde du kanskje gi Arne fra mig.⁷⁸ Det var trist at høre at han ikke er saa bra, saa han trønger at ha litt å styrke seg paa.»⁷⁹

I samme helsegate ligger en rekke andre råd. Det går på hvor hun skal ligge i huset, oppfordringer til å kjøpe mer [brensel](#), fremfor alt koks og tetting av vinduene. Han skriver i 10.10.1925: «Jeg undres paa hvordan det gaar med brændsel til vinteren; mon du ikke burde bestille litt kull til at støtte opunder med.» Fartein fortsetter en uke senere: «Jeg synes det er riktig at du ligger i den søndre stue saa lenge som mulig, for der er jo deilig solskin og man maa nyte solen, saa lenge vi har den.»⁸⁰ Rett etter kommer brændsel på banen igjen: «Det gledet mig ogsaa at du hadde forsynet dig med kul; ta bare saa meget du kan faa, for torven er udryg og det kan bli en kold vinter; saa det gjelder om at være vel forsynet.»⁸¹

Neste gang er uka etter, den 24.10.1925: «Det er saa hyggelig at høre at du har det bra og at alle er snille mot deg, og saa er det godt at tænke på at du har bestilt kul saa du slipper å fryse.» De siste varmeråd denne høsten kommer 30.10.1925: «Du maa se til at faa Erik til at ordne med vinduerne, saa du ikke fryser. Jeg vet ikke om du kanskje ikke burde ha bestilt mer kul for koksen er i grunnen ikke saa tjenlig uten man brænder den rundt.»

Disse glimt viser at Fartein har et vart og varmt hjerte for Sigrids helse og et kreativt hode for helsefremmende løsninger. Han gleder seg skikkelig når hun har det godt.

Det er også en rekke [andre bekymringer](#) knyttet til Sigrid. «Jeg haaber du ikke overanstrenger dig med alle foreningene. Kunde du f.eks. ikke ha guttene og pikene hver sin uke. Bare det ikke blir for meget for dig.»⁸² I samme brev dukker spørsmålet om ny [pike/hushjelp](#) opp. «Det var leit at høre at Lena maatte flytte til sommeren, men paa den anden side er det vel rimelig at hun maa til moren. Jeg synes hun er en av de søteste og snilleste piker vi har hat, og jeg syntes det skulde ha været hyggelig om hun kunde ha været hos os i sommer, naar Magne kom.» Her er imidlertid Fartein tryggere for at problemet vil løse seg. «... du faar ganske sikkert let en ny; det ser ikke ut til at det er saa vanskelig med det. Bare du maatte bli like saa heldig med den nye.»⁸³ Selv ble han flere år senere smertelig klar over at livet ble vanskelig når de ikke hadde en 'pige'. I 1948 tok det tid før de fikk en ny, og Fartein skriver til nevøen Magne: «... og det blev nesten for meget for moster og mig.»⁸⁴

⁷⁸ Denne Arne er sønn av Erik, Farteins fetter som eide og drev gården. Han fikk lunge-tuberkulose i 16 års alderen (rundt 1926) og døde 26 år gammel i 1936.

⁷⁹ Brev fra 17.9.1931.

⁸⁰ Brev av 18.10.1925.

⁸¹ Brev fra 18.10.1925.

⁸² Brev fra 24.2.1931.

⁸³ Ib.

⁸⁴ Brev fra desember 1948.

Sigrid får også [andre oppmuntringer](#) fra broren i Oslo. «Frøydis⁸⁵ saa saan paa dine tegninger, som hun syntes meget godt om. “De var saa vældig delikate,” sa hun “næsten som Corot,” en berømt fransk maler, og saa hadde du slik følelse for det du fremstillet. “Bare se paa dette,” sa hun og pekte paa klipperne ute i Leirvaag. Hun var aldeles betat over hvor deilig der maatte være paa Valestrand. Jeg fortalte at det var utsikten fra mit vindu. Hun syntes det billede av Enstavold-haven ogsaa var saa vakkert. Du har al grund til at glæde dig over at faa ros av en som Frøydis Haavardsholm, for der er ikke mange her i Norges land som forstaar sig bedre paa tegning end hun.»⁸⁶

I denne sammenheng kan vi også lese hans oppmuntringer til lokal- og slekthistorisk engasjement, også til lesning av gode bøker som Fartein sender vestover. Fartein skriver 6.10.1930: «Nu må du endelig gjøre alvor av at ta den turen over til Leirvik, især naar du faar saa godt følge. Du kommer til at faa det saa hyggelig for personalhistorikere pleier at danne eg eget laug likesom blomsterelskere og de er likesaa henrykte over at træffe hverandre. Kanske Lillebø kunde gi dig noen oplysninger av interesse om bedstefars slegt, naar han er saa godt inne i forholdene på Stord.»

Så vender han oppmerksomheten direkte mot Sigrid og utfordrer henne: «Du burde skrive ned alt du faar høre av gamle folk; om noen aar kan det være for sent, og det er av stor interesse for efterslægten.»⁸⁷

Fartein vil også betale et tidsskriftsabonnement: «Du maa skrive til mig og fortælle om du har betalt slekthistorisk tidsskrift for i aar. Jeg synes at huske at du gjorde det isommer, men er ikke ganske sikker. Ellers skal jeg gjøre det nu.»⁸⁸

Et par måneder senere kommer han med en konkret utfordring: «Jeg kom til at fortælle Arne (nevøen) saa meget om papa og bestefar og han var saa interessert, bl. Andet de historier Kari har fortalt om bedstefar. Arne sa at det skulle være hyggelig at faa det nedskrevet. Men jeg sa at det var du den bedste til at gjøre, da ingen visste saa meget om de gamle som du. Og han kunde skrive til dig og be om det; jeg var viss paa du bare vilde glæde dig over det.»⁸⁹

Bøker

Fartein leste mye. Når han likte ei bok, hendte det ikke så sjelden at han sendte den vestover med oppmuntring til å lese. «Jeg holder paa at læse Dickens for tiden og synes han er fortryllende, man kan baade le og graade av ham. Jeg tror jeg kjøper en Dickens-bok for de pengene jeg fik av Agnes og Handa, og sa skal jeg sende dig den.»⁹⁰

Litt over ett år senere skriver han: «Det var morsomt at du likte Dombey & Son⁹¹. Den skildringen av lille Paul synes jeg er storartet; det er vel ingen forfatter som har kjendt

⁸⁵ Frøydis Haavardsholm (1896-1984) var en norsk billedkunstner og bokillustratør.

⁸⁶ Brev fra 6.2.1926.

⁸⁷ Brev fra 6.10.1930.

⁸⁸ Brev fra 6.10.1930.

⁸⁹ Brev fra 9.12.1930.

⁹⁰ Brev fra 4.11.1930.

⁹¹ Dombey and Son is a novel by Charles Dickens, published in monthly parts from 1 October 1846 to 1 April 1848 and in one volume in 1848.

barnsindet saa godt som Dickens. Senere skal jeg sende dig David Copperfield, som jeg nu holder paa med, men kanskje du kjender den paa forhaand.»⁹²

Deler gleder

Fartein deler også gleder med Sigrid. Oppførelsen av Patoralen 8 og 9 mars 1931 ble et vendepunkt. Selv sier han (24. mars): «Hele min stilling er totalt forandret. Det er nå full anerkjendele på alle hold.» Etter konserten på søndagen måtte han fram «paa podiet tre ganger med blomster og bukke.»⁹³ På festen etterpå var det mange mennesker og høy stemning: «Efterpaa tok Fridtjof Nansens søn, Odd Nansen som er en kjæmpe og satte mig paa skuldrene sine og bar mig rundt under store ovationer. Og jeg fik saa mange smukke og opmuntrende ord. Jeg ønsket du kunde være paa koncerten, men jeg følte du tenkte paa mig, og det gav mig slik styrke.»⁹⁴

Vi tar også med reaksjonen på Ave Maria i oktober 1934: «Saa begyndte de paa Ave Maria og al min angst var borte og jeg kunde glæde mig udelt over den som om det var et andet stykke. ... da det var færdig var der først en lang stilhet ... og saa braget bifaldet løs....Saa gik jeg straks til Magnhild. Der hadde de hørt paa i radio ... Der var ikke mindre begeistring, kan du tro. ... Det var saa hyggelig; jeg har aldrig følt deres kjærlighet saa sterkt, de vilde ikke slippe mig da jeg skulde gaa, Magne især. Bare du skulde ha været der.»⁹⁵

Fartein åpner dørene inn til konsertsalen for Sigrid, tar henne med inn der han sitter bortgjemt, geleider henne gjennom konserten og lar henne høre og se applausen – og kjenne den dype varme og inderlige kjærlighet hjemme hos søster Magnhild og familien. Mitt i all virak banket hans hjerte for den tandre søsteren hjemme i Valevåg.

Komponisten telte alltid dager til han skulle reise hjem til Valestrand og huset i Øvre Valo.⁹⁶ Han lengtet dit – alltid! Når han så dukket opp og kom inn i midtstua , var det spenning i lufta, noe som lignet på julaften. Han hadde med seg søsteren over alt og plukket ut noe vakkert, edelt og funksjonelt, og ga det til søsteren.⁹⁷

5. Oppsummering

Valenheimen er et hus med en sammensatt vev av tråder etter to ulike personer. Sigrid og Fartein var begge sterkt knyttet til huset, landskapet og historien i ute- og innemiljø. De delte mange korte og litt lengre perioder under samme tak her inntil de bodde sammen fra 1938 til 14. desember 1952. Vi har sett på relasjonen mellom disse i brevene fra Fartein til Sigrid fra 1906 til 1938, med hovedvekt på tjuetallet og begynnelsen av trettitallet. I hele perioden er det

⁹² Brev fra 12.1.1932.

⁹³ Det var søndags konserten, 9. mars. Brevet er skrevet 10.3.1931.

⁹⁴ Brev fra 10.3.1931.

⁹⁵ Brev fra 2.10.1934.

⁹⁶ Jf. blant mange brev, brevene fra 12.5.1931 og 29.5.1934.

⁹⁷ I Valenheimen er det en rekke kopper som det ligger lapper i. Det er Sigrids håndskrift – og hun forteller at hun har fått den/de fra Fartein etter den og den turen.

over 500 brev; i 1925 90 a3 sider. Her lukkes vi inn i en levende, skiftende og allsidig verden, i det meste fra roser, katter og høner til kronprinsen⁹⁸; fra søndagsskole til intense teologiske diskusjoner⁹⁹, fra strømper til smokinger¹⁰⁰, fra øldriking og dans til avholdsarbeid, fra et liv blant middelklassen til et der det ikke var penger til annet enn det aller viktigste. Og aller mest står det om komponistens mange kamper. Den røde tråd er to hjerter som banker, er åpne for, respekterer og er interessert i den andres liv og helse.

Vi ser en Fartein

som en husfar med blick for økonomi, brensel og reparasjoner;
som ei husmor som stiller godt med sine syke eller svake nærmeste;
som en familiefar som lever intenst med sine barn, ser dem, lytter til dem og stiller opp for dem.

Vi ser en mann med treffende observasjoner og gode replikker.

Vi ser en som lever mer enn hundre prosent for musikken og komponistgjerningen.

Vi ser også en som har tid og rom for andre og som lever av at de andre, ikke minst hans søster, stiller opp og er med han.

⁹⁸ «Jeg maa ogsaa fortælle om en anden tur jeg hadde, og det var igaar, men da var jeg ganske alene. Som jeg stadig pleier tok jeg igaar formiddag en liten tur paa Piberviksbryggen – hvilket Arne saa ofte erter mig med. Men jeg trenger til at sjøen en og anden gang. Da ser jeg pludselig at der staar skrevet paa en av de smaa dampbaatene som ligger ved bryggen: “Rundtur i Oslofjorden 2 timer kr 1,50.” Jeg kunde ikke motstaa lysten men gik ombord, især da det bare var noen minutter før avgangen. Du kan tro det var vidunderlig. Jeg sat paa øverste dæk ganske alene blandt en masse passagerer og solte mig. Da vi var kommet et stykke utpaa, ser jeg pludselig at hele sjøen er hvit av lystseilere; det var som et fuglevær med gigantiske hvite fugler. Jeg glemmer aldrig det syn. Jeg hadde ingen idé om at der skulde være en stor regatta ute i fjorden, og det var den vi var reist ut for at se paa. Først laa vi stille og ventet, der var vindstil og alle seilerne laa og duvet, men saa lød der to kanonskud som betød at de hadde at holde sig klar til start. Vinden var begyndt at blaffe op. Da blev der et mylder blandt baatene, et rent virvar frem og tilbake, og saa lød endnu et kanonskud, og saa skulde de starte. Kronprinsen var ogsaa med og jeg saa hans baat. Idag ser jeg at han vandt førstepris i sin klasse. Ja det var et helt eventyr jeg dumpet op i, og Arne og Magne var rent misundelige da jeg fortalte dem om det,» 1.6.1929. Og 13.10.1931: Idag er altsaa Magne 18 aar. Jeg var hos Cammermeyer og kjøpte Heines Buch der Lieder til ham i formiddag. Mens jeg var der kom kronprins Olav ind og det er første gang jeg har hørt ham tale, det var ekte uforfalsket Oslo-maal.

⁹⁹ Om den dialektiske teologi, jf. brev fra 24.10.1934.

¹⁰⁰ En slik lånte Magne av Fartein i Veslas og Haakons forlovelsesselskap, jf. Brev fra 17.06.1929.

Innholdsfortegnelse

Søskenparet – Fartein og Sigrid Valen.....	1
1. Innledning	2
2. Fartein og Sigrids felles skjebne	4
3. Fartein forteller Sigrid inn i hans verden	6
A. Inn i familien Sendstad	6
B. Fartein forteller Sigrid inn i sin kunstnerverden – og trenger henne der.....	10
4. Farteins omsorg for Sigrid (og så litt om hennes for han)	12
5. Oppsummering.....	19